

מסרים ערכיים בספרים של ספרית פיג'מה

מאת: מרים תבור

מבוא

במסגרת לימודי התואר השני במחלקה "מורשת ישראל" באוניברסיטת אריאל בחרתי להתמקד בעבודת הגמר (התזה) בנושא:

מסרים ערכיים ומאפייניהם בספרות ילדים לגיל הרך (3-6) בספרות ילדים

ישראלית מקורית, מתורגמת וחרדית

העבודה נכתבה בהנחיתה של ד"ר עופרה מצוב-כהן¹

רשימת הספרים הורכבה מחמישה עשר ספרים ישראליים, חמישה עשר ספרים מתורגמים וחמישה עשר ספרים חרדיים. בחרתי מספר שווה של ספרים מכל קטגוריה כדי להגיע לתוצאה מאוזנת.

סיפורי הילדים נותחו ניתוח ערכי-סיפורי, בדומה למודל הניתוח שהוצע על ידי תור גונן,² הניתוח בחן את תוכן הטקסט, את הסמלים המוסכמים ואת היסוד הצורני בטקסט ובאיור. אני עובדת כגננת משלימה בשני גנים בישוב שבות רחל באהבתי הרבה לספרים אני היא זו שמחלקת ומספרת את ספרית פיג'מה בשני הגנים. מעיון במטרותיה של ספריית פיג'מה, החלטתי שיעקר עבודתי תתבסס על ספרים מספריית פיג'מה.

להלן מטרותיה של ספריית פיג'מה כפי שמצוין בכריכה של הספרים: "ספריית פיג'מה היא תוכנית ייחודית, השואפת להנחיל לילדים אהבה לקריאה ולספרים **ולעודד דיון בערכים יהודיים בחיק המשפחה ובגן הילדים**. התוכנית נוסדה על ידי קרן גרינספון ישראל וכיום היא פועלת בגנים כמיזם משותף עם האגף לחינוך קדם יסודי במשרד החינוך, ויוצרת מכנה משותף תרבותי רחב בין ילדים ומשפחות בישראל. התוכנית מבוססת על התוכנית

¹ חוקרת ספרות, מרצה מן המניין באוניברסיטת אריאל כתבה את הספר "במסלול ילדותה" ואת הספר "מפגש תרבויות בעולמם של מתבגרים"

² . תור גונן, ר', "מסרים ערכיים בספרי ילדים מאוירים לגיל הרך בשנים 1948-1984" **מעגלי קריאה** 23-24, 1995, עמ' 53-93.

האמריקאית...שנוסדה ב-2005 על ידי קרן הרולד גרינספון" (ראו נספח מס' 2 - ראיון עם מנהלת ספרית פיג'מה, עמ' 33)

ניתחתי שבעה עשר ספרים השייכים ל"ספריית פיג'מה", שמונה ספרים ישראליים מקוריים ותשעה ספרים מתורגמים.

המחקר בחן במיוחד את הנושאים, המסרים, הרעיונות והערכים שבספרים. כמו כן, נבדקו המאפיינים של הערכים - האם הם סמויים או גלויים. יש לציין שבבדיקת אופיים של הערכים נמצאו דרכי עיצוב המקדמים באופן עקיף את הערך בסיפור, והם: חזרה ממקדת, סיום המדגיש את הערך, דיבור ישיר המעצים את הערך ואמצעים אמנותיים המקדמים את הערך בסיפור. דוד אנגלברג, פסיכולוג חינוכי בכיר, טוען כי "הגיל הרך מהווה תקופה משמעותית ברצף ההתפתחות של האדם. אנשי מקצוע רבים רואים בגיל זה נדבך חשוב ביותר של האדם הבוגר במישור הקוגניטיבי, הרגשי, והחברתי אנו יודעים שבתקופה זו מתגבשים דפוסי אישיות והיחסים הבינאישיים שלו. בתהליך הדינמי של ההתפתחות, אפיוני ההבשלה והסביבה של הילד מהווים גורם משמעותי להיווצרות האדם הבוגר בהמשך".³ לפיכך, חשוב לבדוק את הספרות לגיל הרך כדי ללמוד על הספרות המלווה את הילד הישראלי ואת הילד החרדי בילדותם ומשפיעה על בגרותם.

פרק א

תפקידה החינוכי-ערכי של ספרות הילדים

ההנחה האקדמאית המסורתית גורסת כי ספרות לילדים היא כלי שרת של מערכת החינוך. רבים רואים את החינוך כתהליך החברות (סוציאליזציה) של האדם. כלומר: בניית מערכת היחסים שבין האני לבין סביבתו האנושית. המטרה ההומניסטית של הספרות הינה

³ אנגלברג, ד', "הכי קטנים בגן", **הד הגן**, (תשרי התשע"ה), עמ' 47.

לחנך ילדים לרגישות, פתיחות, ויכולת השתתפות עם הזולת - כל זאת באמצעות האומנות. לדעת רבים - המעולה שבאומניות המותאמת למטרה זו היא הספרות.

בטלהיים מדגים את חשיבותן המכרעת של האגדות בחיי הילדים: "הן מספקות לדמיונו של הילד מימדים חדשים, אשר לא היה עולה בידו לגלותם בצורה כה אמיתית בכוחות עצמו בלבד. צורתן של האגדות ומבנן מעלים בפני הילד דמויות - שסביבן יכול הוא לטוות את חלומותיו בהקיץ, ובאמצעותן לנווט את חייו".⁴

קיצר-נאות טוען: כי סיפורים שובים את דמיונו של הילד ומזמינים אותו להזדהות עם הדמויות בסיפור, הדמות עשויה למשל להיות - חיה החווה שכול. ילדים המזדהים עם המצב המתואר בסיפור, יכולים לעקוב אחר התהליך שעוברת החיה המתאבלת ולהזדהות עם רגשות של עצב, כעס, וכלה בקבלת האובדן, ובכך לעבד את אבלם שלהם. סיפורים מסוג זה מראים לילדים כיצד פותרות החיות את בעיותיהן, והדבר מעורר בהם בטחון בכך - שאף הם יכולים להתמודד עם רגשותיהם.⁵

מרים רות טוענת כי הסיפור משפיע על הילד "אם הצורה והתוכן משתלבים בה לשלמות, אם הגיבורים מתוארים כבני אדם ומעשיהם והתנהגותם נובעים מאופיים: אם כל העלילה מבוססת על הרגשת אמת ואם ההרגשות המתוארות מוכרות לילד מניסיונו היום - יומי בהרגשותיו שלו".⁶

עוד טוענת מרים רות כי "בעיות ריגושיות מופיעות בספר ומביאות לו את ההד הנאמן הכן והאמיתי של רגשותיו וניסיונותיו כך נבנה הגשר אל הזולת. קטעי חיים המתוארים בסיפור בכוחם לספק, להרגיע ולהרחיב את ממדי ההבנה לבעיות הזולת. הרפיה רגשית הבאה בעקבות סיפור שבו מתוארות הדמויות באמיתות כנה, יוצרת רווחה מרחיבה את הניסיון של החיים ובונה את האישיות.

תוך הזדהות עם גיבורים חי הילד את גורלו של הזולת. דרך הגיבורים - דמויות בסיפור - סולל הילד את הדרך אל עצמו, אל הבנה יתרה של בעיותיו. הוא מכיר בתוך עצמו את תכונות

⁴ בטלהיים, ברונז, **קסמן של אגדות ותרומתו להתפתחות הנפשית של הילד**, תל-אביב: רשפים, 1994, עמ' 10.

⁵ שם, עמ' 181.

⁶ רות, מ', **ספרות לגיל הרך**, תל-אביב: אוצר המורה, 1969, עמ' 32.

הגיבורים שהוא שומע עליהם, חי אותן, אוהב אותן ותוך כדי-כך לומד להיות יותר סלחן עם עצמו או לתבוע יותר מעצמו.⁷

עוד טוענת מרים רות כי: "הרגשת הזהות עם מאווייו של הגיבור עוזרות לילד להצטייד ביכולת רוחנית ורגשית לקראת פעולות דומות. חלומותיו הבלתי - מסויגים מתנסחים ולובשים דפוסים - השאיפה להיות גדול, להעז לבצע תפקידים שיביאו לו הערצה באות על ביטוין בסיפור בצורה מוגדרת וברורה...הילד השומע נע עם הגיבור בעולם המתואר במסגרת ברורה של העלילה ובשעה ששומע הסיפור מגיע לפתרון יחד עם גיבור הסיפור - הריהו נאנח אנחת רווחה של סיפוק והקלה של שביעות רצון ונחמה.⁸

מירי ברוך חוקרת ספרי ילדים טוענת: "כיום הילדים פחות חברותיים ונמצאים יותר בבית ליד המחשב ולכן "הסיפורים נותנים להם הזדמנות להתנסות בחוויות החברתיות בלי לצאת מהבית וכך, כשהילד יוצא מהבית ופוגש בחוויות הללו - יש לו את הכלים להתמודד איתן".⁹

במאמר זה אתייחס רק לממצאים הקשורים ל"ספרית פיג'מה" לא אתייחס למסרים בספרים החרדים והספרים הישראלים והמתורגמים שלא קשורים לספרית פיג'מה.

פרק ב

ממצאים בספריית פיג'מה

בנוגע ל"ספריית פיג'מה" אתייחס לכל הספרים כאחד, בלא הבחנה בין ספרים ישראליים לבין ספרים מתורגמים. דומני, כי אין חלוקה ברורה וחד משמעית בין הערכים המובעים בספרים המתורגמים לבין הספרים הישראליים המקוריים ב"ספריית פיג'מה", למעט בכך שלא נמצאו ערכים של אהבת העם והארץ, מסורת יהודית וחגים (ראו: תרשים מס' 2 - דיאגרמה המתארת את התפלגות הערכים

⁷ שם, עמ' 12.

⁸ שם, עמ' 32.

⁹ עיתון מוצ"ש 16.1, 2014, עמ' 66.

בספרית פיג'מה, עמ' 35, ותרשים מס' 3 - דיאגרמת ספרית פיג'מה ישראלים מקוריים ומתורגמים,

עמ' 36

הערכים שנמצאו שכיחים ביותר בספרים של ספרית פיג'מה

מתוך בדיקת הממצאים, נלמד כי ערכים העוסקים בפרט וביחסים בין-אישיים שכיחים ביותר הן בספרים הישראליים והן בספרים המתורגמים של ספרית פיג'מה. למיטב הבנתי, ההבדל באחוזים הוא תלוי ספרים נבדקים ולכן אין לייחס לו משמעות. (ראו: דיאגרמות עמ' 36 ועמ' 37)

הערכים שנמצאו שכיחים ביותר הם הערכים:

(1) קבלה עצמית / אינדיבידואליות

(6) מציאותיות / בגרות / התמודדות

(10) כבוד הדדי / חברות

: הערך "קבלה עצמית - אינדיבידואליות".

הערך נימצא שכיח בספרים של ספרית פיג'מה. תור גונן מתייחסת לאוירים בספרי הילדים וטוענת כי "השינוי שחל בדימויו של הילד באיור הישראלי לאורך התקופות מתמקד מבחינה ויזואלית בטרנספורמציה שהפכה אותו משחקן יחיד, מאופק ומכונס בעצמו, לשחקן מרגיש מביע, בעל עולם פנימי עשיר".¹⁰ כמו כן, תור גונן טוענת כי "החברה הישראלית, שהחלה להיות נרציסטית יותר החל בשנות ה-60, הדגישה את הפרט ונתנה לגיטימציה למאווי ולהנאותיו החומריות, מזה. ולהשקעה רגשית ב'עצמי' ובעולמו הפסיכולוגי".¹¹ סיפרי פיג'מה "חומפס" והספור המתורגם "זרע של גזר" - מעצימים את ערך האינדיבידואליות והקבלה העצמית, קבלה עצמית זהו ערך המטפח בטחון עצמי ומסוגלות עצמית (ראו: נספח אמצעים

אומנותיים, עמ' 25, מס' 1, ומס' 2)

¹⁰ תור גונן, ר', "מסרים ערכיים בספרי ילדים מאוירים לגיל הרך בשנים 1948-1984", מעגלי קריאה, גיליון מס' 23-24, 1995, עמ' 72.
¹¹ שם, עמ' 73.

הערך "מציאותיות - בגרות - התמודדות"

ערך זה נמצא שכיח בספרים של ספרית. פיג'מה תור גונן טוענת כי שכיחותו של ערך זה מעיד על "יחס שוויוני יותר כלפי הילד בגיל הרך והעובדה שהמציאות אינה נתפסת כגורם מאיים המצריך הכחשה ושליטת העברתה". תור גונן טוענת עוד כי "ערכים אלה לא אפיינו את ספרות הילדים של קום המדינה והדבר מעיד על מעבר הדרגתי מרצוי אידיאלי למצוי קיים".¹²

"בצד השני של העולם"¹³ הוא ספר מתורגם השייך ל"ספריית פיג'מה" שבו מתוארת התמודדות של ילד עם געגועים לחברה שעברה דירה. הערך מופיע גם במימד הוויזואלי (ראו: נספחים אמצעים אומנותיים, עמ' 29 מס' 16, עמ' 30 מס' 16-א)

הערך "כבוד הדדי - חברות"

הופיע בשכיחות גבוהה ברשימת הערכים בסיפורי ספרית פיג'מה שנסקרו. הפסיכולוג דוד אנגלברג טוען כי "ילדים בגיל הרך מראים חשיבה אגוצנטרית. כלומר, העולם נתפס כפי שעניינם הוא, מנקודת הזווית שלהם וללא התחשבות בנקודת ההסתכלות של הזולת". עוד טוען דוד כי בגיל זה "הילד מרחיב את הבנת הסיבות החברתיות למצבו הרגשי של האחר. מפתח את הידע החברתי איך מקובל להתנהג בסביבה נתונה ובמצב נתון".¹⁴ למשל, הסיפור "הדוב מרגיש לא טוב" (וילסון, 2009), הסיפור מתאר עזרה הדדית בה הדוב נעזר בחבריו כשהוא חולה, ועוזר לחבריו כשהם חולים וצריכים עזרה.

לאור המאפיינים של הגיל הרך אפשר להבין מדוע רבים מהספרים לגיל הרך עוסקים ב"כבוד הדדי – חברות", ואשר להאנשה שמופיעה בספור הנ"ל ובספור "הקנגורו הכחול" אומרת מרים רות: "שהתנהגות אנושית 'בתחפושת' חייתית מסווה את הבעיות הריגושיות האינטימיות שבלא הסוואה קשה לדבר עליהם".¹⁵ כלומר, התחפושת החייתית נועדה להסוות את הבעיות הרגשיות והאינטימיות שנובעות בגיל הרך מהשלב האגוצנטרי שהילד נמצא בו.

¹² שם, עמ' 68.

¹³ גליסון, ל' ובלקווד פ', **בצד השני של העולם**, ישראל: איי ריד מדיה, 2014, פיג'מה.

¹⁴ שם, עמ' 53.

¹⁵ רות, מ', "השפעתם של משלי שועלים ומעשיות על בעלי חיים על ספרות ילדים בגיל הרך", בתוך מ' ברוך ומ' פרוכטמן, **מחקרים בספרות ילדים**, ירושלים: אוצר המורה, 1984, עמ' 61.

הדגמות לערכים בספרים של ספרית פיג'מה-

לפי סדר הערכים של תור גונן (מפורט בנספח 1)

בפרק זה אדגים ממצאים לביטוי הערכים הגלומים בסיפורים של ספריית פיג'מה. נמצאו ערכים נוספים, בכל ספר התייחסתי לערך הבולט ביותר. סולם הערכים הינו הסולם על-פי תור גונן (המפורט בנספח מס' 2 עמ' 31) את האמצעים האומנותיים המעצימים את הערך סרקתי מהספרים (מצורף נספח אמצעים אומנותיים עמ' 26).

הערך: "קבלה עצמית / אינדיבידואליות" (ערך מס' 1, על-פי תור גונן, 1995, 2011,

2000)

הסיפור "חומפס" (כהן, אסיף, 2014), מספר על דוב שראה פס חום בצווארו של אחד הזאבים ביער: **"איזה פס יפה! הלוואי שיהיה לי פס כזה"**. משאלתו התגשמה פס חום קישט את צווארו, אימו שחשבה שהפס הוא לכלוך ניסתה לשפשף ולנקות אך לא הצליחה. בגלל הפס החום קראו לו אביו ואמו וכל הדובים ביער חומפס. המיוחד בחומפס - **"כאשר היה מביע משאלה בקול, הייתה בקשתו מתקיימת, ודבר כזה לא קורה לכל דוב ביער!"** (מסר של ייחודיות ואינדיבידואליות).

פעם יצא חומפס לטייל ביער ופגש אריה. התפעל חומפס מהאריה ואמר: **"אני כל כך מקנא, הלוואי שיהיה לי זנב ארוך! - מיד צמח לו זנב ארוך"**. הוא שמח מאוד עם זנבו נופף אותו קדימה ואחורה. האריה המופתע ריחם על הדוב ואמר: **"דוב מסכן! באמת מסכן! למה לו זנב?"** בהמשך פוגש הדוב תיש, אריה, ציפור ועוד חיות וכל פעם מתווסף לו מישהו לגוף. אך רבה הייתה אכזבתו כשהגיע לחבריו הדובים **"אבל הם לא הכירו אותי"**, וכשרצה להשמיע את סיסמת המשפחה **"יצאה מגרונו ציוץ בוכה, גדול ורטוב"**. חומפס ביקש **"הלוואי שאהיה דוב כמו כל הדובים: בלי זנב, בלי קרניים, בלי כנפיים, בלי סנפירים, ואפילו אפילו בלי פס חום בצוואר"**. - אבל משאלתו לא התגשמה - **"כי חומפס היה צריך לבקש בקולו ולא לציוץ כמו ציפור"**. אימו של חומפס שמעה את הציוצים של חומפס וקראה בבהלה: **"זה הדוב שלי! זה חומפס!"** כשנשקה אימא לחומפס **"הזנב נעלם, הזקן נעלם,**

הקרניים נעלמו, וגם הסנפירים נעלמו - אימא דובה נשקה לו עוד והוא הפסיק לציץ וקולו חזר אליו". אהבתה של האם - עזרה לחומפס לחזור לעצמיותו. "רק הפס החום נשאר בצווארו של חומפס ולא נמחק אף פעם".

סמלים: הפס החום מסמל את הייחודיות של חומפס.

אמצעים אומנותיים - הציורים בהם נראה הדוב מבולבל ומסורבל - מעצימים את ערך האינדיבידואליות והקבלה העצמית, קבלה עצמית זהו ערך המטפח בטחון עצמי ומסוגלות עצמית (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 25, מס' 2).

ספר נוסף שבו הערך הוא סיפור נוסף שבו הערך הוא בטחון ומסוגלות עצמית

הסיפור "זרע של גזר" (רות קראוס, תשע"ג), ילד קטן טמן באדמה זרע של גזר. אימא מרפה את ידיו "אני חוששת שזה לא יגדל". אבא ואחיו מרפים את ידיו באומרם "זה לא יגדל", אך הוא ממשיך בשלו. "יום, יום הילד נכש את העשבים שצמחו מסביב, והזליף מים על האדמה והגזר גדל בדיוק כמו שהוא ידע שיקרה".

סמלים מוסכמים: הזרע שנטמן באדמה הינו סמל לכל דבר שאותו אנו בוחרים לטפח, משקיעים בו והוא בתוכנו, יכול לצאת ולפרוץ החוצה או סמל למעשה שיכול להניב פירות. אם נאמין בעצמינו ונתמיד בעשייה - נצליח. הערך - להאמין בעצמך וביכולותיך.

אמצעים אומנותיים - בספר הדפים בהם יש איורים צבועים בכתום, עובדה זו מבטא את כמיהתו של הילד לגזר הכתום שיגדל והתקווה והאופטימיות שהגזר אכן יגדל והוא אכן גדל (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 25 מס' 1).

הערך: "יצירתיות / הומור / משחק" (ערך מס' 2 על-פי תור גונן, 1995, 2000)

הסיפור "ברוז! ארנב!" (קראוס, רוזנטל וויליכטנהלד, 2014), הסיפור מדגים את הקלות שבה ניתן לראות אותו דבר מזוויות שונות, ולהסיק מסקנות שונות היכולת לראות את המציאות דרך העיניים של האחר מאפשרות לנו לשקול שוב את עמדתנו ולהתייחס לדעות של חברינו בהבנה ובאמפתיה.

הסיפור מספר על שני דמויות שלא מוצגות בסיפור - בסיפור רואים רק את נקודות המבט של הדמויות. קיים ויכוח בין הדמויות: "הי תראה! הנה ברוז! זה לא ברוז זה ארנב!" הויכוח מתעצם כשכל צד מנסה להוכיח את צידקתו: "זה ברוז, הוא מתכוון לנגוס בלחם - זה ארנב, הוא מתכוון לאכול גזר". בהמשך יש האשמות הדדיות: "יופי, עכשיו הברחת אותו - אני לא הברחתי אותו, אתה הברחת אותו".

לקראת סוף הסיפור אחת הדמויות אומרת "אתה יודע מה? אתה צודק, אולי זה באמת ארנב". והדמות שממול עונה לו: "בעצם, עכשיו אני חושב שאולי זה באמת היה ברווז". האמפתיה בצד אחד גורמת לאמפתיה בצד השני. הספור מסתיים עם ויכוח נוסף שמתחיל "הי תראה! הנה דוב נמלים - זה לא דוב נמלים זה דינוזאור!" בסיום יש הומור - המעצים את ערך ההדדיות בקשר.

אמצעים אומנותיים - העובדה שהדמויות מצוירות אחת מול השנייה, כמו במראה - מעצים את ערך ההדדיות בקשר (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 25, מס' 3).

הערך: "חומריות / עושר" (ערך מס' 3 על-פי תור גונן, 1995, 2000)

הסיפור "המעיל המופלא של יוסף" (טבק, 1999), מספר על מעילו של יוסף "מעיל ארוך, שחוק, ישן ובלוי, מעיל משבצות". יוסף לא זרק את המעיל אלא עשה ממנו "מעילון - עליון ומהר לשוק של יום ראשון". כשגם המעילון נקרע: "הוא גזר שרוולים ועשה אפודה ויצא בריקוד עם דוד ודודה". כך ממשיך הסיפור כשכל פעם יוסף גוזר ועושה בגד אחר. "אך הכפתור נפל ונעלם. מהמעיל של יוסף לא נשאר שום דבר". יוסף לא מתייאש גם הפעם. סיום הסיפור: "וכתב על זה סיפור קצר...שמראה כי תמיד אפשר לעשות מישהו משום דבר". הסיפור מעצים את ערך ההסתפקות במה שיש.

אמצעים אומנותיים - הספר אכן גזור במספרים, בתחילה נראה המעיל במלואו אחר כך נראה מעילון קצר, המעילון נגזר ורואים - אפודה, עניבה, מטפחת - מעצים את ערך הצניעות וההסתפקות במועט (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 25, מס' 4).

אמצעי אומנותי נוסף - בחדרו של יוסף ישנם תמונות עם כיתוב המעצים את הערך של הסתפקות במועט. כמו הפתגם "מה שיש לאדם הוא אינו רוצה! ומה שהוא רוצה אין לו" (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 25, מס' 4-א).

הערך: "חריצות / אומץ / יוזמה" (ערך מס' 4, על-פי תור גונן, 1995, 2000)

ערך זה מופיע בסיפור "עליזה הברווזה והחברים" (שנהב, 2014), עליזה הברווזה מתעצלת "מי יביא לי אוכל? מי יביא לי מים? ומי יביא לי נעליים?" ישנה שאלה שחוזרת על עצמה שש פעמים "מה, היא לא יכולה להביא בעצמה? היא יכולה, אבל היא מתעצלת". העצלות אינה משתלמת, כפי שמתואר בסיפור: "עליזה יושבת לבדה בבית, הבית שלה מלוכלך, אין לה אוכל במטבח, אין לה חבר ואין לה עם מי לדבר".

עליזה מחליטה לייזום: "עליזה הברווזה לוקחת מטאטא ומנקה את הבית, היא לוקחת סל והולכת למכולת, אחר כך היא מטלפנת לחברים". ואכן החריצות הוכחה כמשתלמת "הם יושבים ליד השולחן אוכלים, מדברים ואף אחד לא יכול לתאר לעצמו כמה טעימה הייתה העוגה שאפתה עליזה הברווזה".

אמצעים אומנותיים - בקטע בו עליזה הברווזה עובדת בחריצות "בשעה אחת - עליזה הברווזה אופה עוגה" - מופיע ליד כל משפט ציור של שעון להעצמת ערך החריצות (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 26, מס' 7).

הערך: "מסורת יהודית / חגים" (ערך מס' 5 על-פי תור גונן, 1995, 2000).

הסיפור "אות בבאר" (סמיט, 2012), הסיפור מביא לקורא הצעיר סיפור על רבי עקיבא כשהוא מעובד לילדים. עקיבא היה רועה עיזים רועה מעולה ומנוסה: "הוא ידע לטפל בגדיים רכים שרק נולדו, אבל היה דבר אחד שעקיבא לא ידע - עקיבא לא ידע לקרוא", בסיפור מסר של חשיבות הקריאה והלימוד: "מאוחר מידי אמר לעצמו, אדם בגילי קשה לו ללמוד דברים חדשים, כעת, גם אם אחליט ללמוד לקרוא, אני חושש שלא אצליח". עקיבא מסופק אם יצליח בגלל גילו המבוגר: "בן ארבעים היה ולא ידע צורת אות". בתנ"ך,

ספר הספרים של עמינו כתוב: אבנים שחקו מים". עקיבא אמר לעצמו: **"אם המים יכולים להיות עקשנים ולהצליח לחרות באבן הקשה, אז גם אני יכול להצליח ללמוד, והרי אני אטום כמו אבן, אלמד לאט, לאט, אות ועוד אות ועם הזמן, כמו באבן, גם בי הידע ייחרת".** הסיטואציה נתנה לעקיבא כוחות ותקווה כי גם הוא יכול ללמוד ולהתקדם: **"ולא חלפו שנים רבות והוא היה למורה ולרב גדול, ולימד אלפי תלמידים".**

הסיפור מביא טרנספורמציה חילונית של המסורת היהודית.

אמצעים אומנותיים:

הספר מצויר בעיקר בצבעים שחור לבן – עובדה זו נותנת לילדים תחושה שהסיפור שייך לתקופות קודמות. עקיבא ושאר הדמויות בסיפור לובשות מעין שמלה שלבשו בתקופות קודמות. הסיפור מזכיר את התנ"ך שהוא ספר הספרים של עמינו: **"בתנ"ך, ספר הספרים של עמנו כתוב: אבנים שחקו מים"** (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 26, מס' 6).

הערך: "מציאותיות / בגרות / התמודדות" (ערך מס' 6 על-פי תור, גונן, 1995, 2000)
 הסיפור "איתמר פוגש ארנב" (גרוסמן, 2013), איתמר אוהב חיות, אך הוא מפחד דווקא מארנב: **"איתמר אוהב אפילו חיות שאין, כמו חד קרן, או כמו דינוזאור, יש רק בעל חיים אחד שאיתמר מפחד ממנו: ארנב".** איתמר חושב: **"שארנב זאת חיה גדולה כמו פיל, וכולה מלאה שיניים, אפילו בזנב".** בעקבות מפגש עם ארנב בעת טיול - למד איתמר לא לפחד ואפילו להיות חבר של הארנב.

"אבל מאז איתמר אינו מפחד מארנבים, ובכל פעם שהוא הולך עם אבא ואימא לטייל ביער הקטן הוא פוגש את החבר שלו ארנב".

אמצעים אומנותיים - ישנם איורים מפחידים ומוזרים: יצור עם ציפורנים, שלושה עניים, שני פיות והרבה שיניים שנמצאות גם בזנב - האיורים ממחישים באופן מוחשי את הדעות הקדומות של איתמר ושל הארנב (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 26 מס' 8)

הערך: "אושר / רוחנית / שלמות" (ערך מס' 7 על-פי תור גונן, 1995, 2000)

הסיפור "המאפיה של סבא" (דיויס, 2011), הדמות הראשית בספור הוא ילד בשם בני: "הוא תמיד עזר לסבא לפני שהוא הלך לבית הכנסת, 'אתה מכניס אהבה ללחמניות שלך' השתפכה גברת גרין 'תודה רבה לך'" סבא שואל את גברת גרין: "למה את מודה לי?" בני ששמע את השיחה של גברת גרין וסבו לא הבין "למה גברת גרין לא צריכה להודות לך? הרי אתה אופה את הלחמניות?" סבא מסביר לבני שהלחמניות עשויות מקמח, את הקמח עושים מהחיטה - החיטה באה מהאדמה שברא א-להים, סבא חייך: "אז צריך להודות לא-להים על הלחמניות". בני קיבל את הדברים כפשוטם וביקש מסבא: "שקית גדולה של לחמניות" ולקח אותם לבית הכנסת, "לכאן אנשים באים לדבר עם אלוהים, אולי כאן יוכל להודות לו".

כשהלך לבית הכנסת וראה שהלחמניות לא שם: "ליבו נתר ועיניו הורו אני כל כך שמח שהן היו טעימות לך" הוא לחש, "אני אביא לך עוד". כך שבוע אחר שבוע בני הביא את הלחמניות לבית הכנסת. "סבא נעשה סקרן", ובאחד מימי שישי הוא עקב אחרי בני וראה אותו שם את הלחמניות בבית הכנסת. "'מה אתה עושה?' צעק סבא, 'אני מודה לא-להים', אתה שם לחמניות בארון של א-להים! קרא סבא, 'אבל הוא אוהב את הלחמניות הוא אוכל את כולן', אוי בני א-להים לא זקוק לאוכל אין לו פה אין לו בטן, אין לו גוף בכלל'. באמת? התפלא בני 'אז לאן נעלמו הלחמניות?' 'אני לא יודע' הוא נאנח".

פתאום נפתחה הדלת נכנס איש זקן במעיל בלוי ואמר: "אוי א-להים הייתי כל כך רעב אבל עכשיו יש לי חדשות בשבילך, מצאתי עבודה, מעכשיו אוכל לדאוג לעצמי לאוכל שלי, ואתה תוכל להפסיק לאפות לחמניות". עוד הוסיף האיש "אתה עזרת לי א-להים, עכשיו אני מבטיח לעזור לאחרים". בספר מעגל של עזרה שלא נגמר.

אמצעים אומנותיים - בכריכה של הספר, ובכלל בכל הספר - יש צורה של עיגול בו נימצא האיור. העיגול משקף את הטוב והאוויר שקורה בעולם עם כל מעשה טוב, הוא מסמל את המעגליות של הטוב, כל אחד נותן טוב שעובר הלאה (ראו נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 26 מס' 9-א).

אמצעים אומנותיים - הצבע של המעגל בעמוד האחרון הוא כחול - סגול. "הצבע, מתפקד כאלמנט אקספרסיבי, משדר אינפורמציה ערכית...הכחול יציין מלנכוליה ושלמות מיסטית ובצרוף הצבע הסגול יהוו שניהם אינדיקציה לרוחניות ושלמות"¹⁶ (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 26 מס' 9)

הערך: "אהבה וכבוד במשפחה" (ערך מס' 8 על-פי תור גונן, 1995, 2000)
 הסיפור "המעיל של סבתא" (רות, תשע"ג), הסיפור מתחיל במשפט פותח: **"בחורף - כשרותי רועדת מקור, היא אוהבת להיזכר במעיל של סבתא".** רותי מספרת: **"לסבתא שלי מעיל ארוך ורחב, מעיל רך וחם, אין עוד מעיל כזה בעולם!"** בהמשך ישנה העצמה רבה ליכולותיו וסגולותיו המיוחדות של המעיל: **"הידיים מסתרות בשרוול - והן יוצאות עם סבתא לטיול".**

אבא אמר: "הילדה אינה אוכלת, הילדה אינה שותה! הילדה חיוורת, עצובה, רזה!"
אימא אמרה: "הילדה שוכבת, הילדה לא משחקת! היא נאנחת, היא גונחת, היא נאנקת! משתעלת בלי הרף, מבוקר ועד ערב". אימא ואבא מודאגים מאוד ואינם יודעים כיצד לעזור לרות - לעומת זאת סבתא אופטימית: **"אמרה סבתא בחיך על השפתיים: אל דאגה! נרפא את רותי אחת ושתיים!"** סבתא מתמודדת אינה מתייאשת, **"חשבה סבתא: מה לעשות? המצב חמור מאוד, כשסבתא חושבת היא מוצאת פתרונות, חייכה סבתא וקראה: "מצאתי עצה! מצאתי תרופה!", המעיל יחמם וירפא את השיעול! בואי רותי! נצא לטיול!".** סבתא עוטפת את רותי במעיל, מושיבה אותה בעגלה: **"לא ראו את רותי, ראו רק את תלתלי זהב, עניים מבריקות ואת קצה האף".** גם על סבתא מסופר: **"אין רואים את סבתא, רואים רק תלתלים לבנים, זוג משקפיים ואת קצה האף".** יש בהשוואה בין רות לסבתא עוד מסר של קשר טוב וחם בין סבתא לרות.

¹⁶ תור גונן, ר', "בין השורות ובין הצורות", **עולם קטן** כרך 1, בית ברל, 2000, עמ' 63.

בסיום רות מספרת בדיבור ישיר על הדרך בה נרפאה מהמחלה: **"המעיל של סבתא חמם אותי ולא היה לי קר, הצווארון כסה את האוזניים, בשרוולים הסתתרו הידיים, ובכיס מצאתי הפתעה: דובשנית וסוכרייה"**.

מן הפניה להורים בתחילת הסיפור: **"הסיפור 'המעיל של סבתא' מתאר קשר חזק וחיובי בין הדורות במשפחה ומדגים כיצד ניתן להתגבר על קשיים ובעיות בשמחה, באומץ ובאהבה גדולה"**.

אמצעים אומנותיים - בדף האחרון בספר (לא ממוספר) וגם בעמ' 30 מופיע המעיל בגדול על כל הדף כשהוא מרים שרוולים ועף יש כאן האנשה של המעיל. מעצים את הערכים של אהבה וכבוד במשפחה (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 27 מס' 10).

הערך: "סדר / שמירת חוק" (ערך מס' 9 על-פי תור גונו, 1995, 2000)

הסיפור **"תהיה בריא מוריס מגי"** (ס' סטיד, 2011), מוריס מגי נהג להשכים קום, פשט את פיג'מה **"ולבש מדים מגוהצים"** (מסר של שמירה על סדר). יום -יום חכה מוריס לאוטובוס מספר חמש: **"התחנה הבאה גן החיות היה הנהג מכריז 'שש אפס - אפס, 'בדיוק בזמן' אמר מוריס"** (מרמז על מסר של שמירה על זמן וסדר). מסר נוסף של סדר ושמירת חוק בסוף הסיפור: **"מוריס כיוון את השעון המעורר שלו 'כבר מאוחר' אמר 'צריך לקום מוקדם ולהספיק להגיע לאוטובוס"**.

אמצעים אומנותיים - בין דפי הספר יש בלון אדום בכל דף, הצבע האדום - והבלון משדרים חום ושמחה שמוריס מעוניין להעביר לחבריו וחבריו מעוניינים להעביר לו (ראו נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 28, מס' 11-א).

אמצעים אומנותיים - באמצע הסיפור יש כמה עמודים עם איורים בלבד - ללא טקסט, בקטע בו החיות נראות עצובות, בדף אחר כך רואים את כל החיות דרך חלון האוטובוס (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' מס' 27, נספח מס' 11).

אמצעי אומנותי נוסף: גם בסוף הסיפור מופיע תמונה ללא כיתוב בה נראים מוריס וחבריו החיות ישנים ביחד. תמונה ללא כיתוב היא אמצעי אומנותי המעצים את הערך, היא נותנת

לילד פסק זמן והזדמנות לחשוב על הנושא ולספר בעצמו מה הוא רואה וחושב (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 27, מס' 11-ב).

הערך: "כבוד הדדי / חברות" (ערך מס' 10, על-פי תור גונן, 1995, 2000)

הסיפור "הדוב מרגיש לא טוב" (וילסון, 2009), הדוב חולה "לדוב האף סתום והגרונ כואב" החברים עוזרים לו בעבודות הבית: "זה שותף וזה תולה זה דואג וזה משגיח. בואו! העורב קרא, נלקט עשבי מרפא ונביא למערה". חבריו של הדוב עוזרים לו ואף מעודדים אותו: "אל תדאג יהיה בסדר כל החברים כבר פה". ואכן העזרה והעידוד עוזרים לדוב "הוא הרגיש כבר טוב מאוד". כשהארנב מרגיש טוב הוא מזמין את חבריו לטיול. "אך...הארנב חטף נזלת, לנברן מתחיל לכאוב, הגירית וכל היתר מרגישים פתאום לא טוב". הפעם הדוב הוא זה שעוזר לחיות האחרות שעזרו לו.

"אוי, אוי, אוי, לחש הדוב והדק סביבם שמיכה, ולכל אחד מחבריו נתן חיבוק ונשיקה".

הסיפור מתאר עזרה הדדית בה הדוב נעזר בחבריו כשהוא חולה, ועוזר לחבריו כשהם חולים וצריכים עזרה.

אמצעים אומנותיים - הדפים כולם צבועים בחום, כמו כן, בכל הדפים ישנם עלי שלכת רבים מעצים את הערך של אהבה לטבע (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 28, מס' 12).

הערך: "אהבת העם והארץ" (ערך מס' 11 על-פי תור גונן, 1995, 2000)

הספור "המדינה של ילדי הגן" (אלון, 2012), מספר על ילדים בגן שבנו בפינת קוביות: "הם בנו בניינים סללו כבישים...וכשהכול היה מוכן הם ישבו בצל והכריזו 'הקמנו את מדינת ישראל'". פתאום היגיע דוד ורצה גם הוא להשתתף במשחק אך הילדים דחו אותו ואמרו לו: "אין פה מקום למי שלא בנה". דוד היה עצוב והחל לבכות: "חגיגת העצמאות התקלקלה, עד שקמה עדי הקטנה ושאלה 'מה קרה לכם? אתם לא מתביישים? אין מדינה בלי עולים חדשים! נכון! כולם הסכימו ודוד מאוד נרגש נכנס ואמר 'אני עולה חדש'".

מן הפניה להורים בדף האחרון של הספר "הסיפור המדינה של ילדי הגן עוסק בשייכות ובמקום שיש לכל אחד ואחת, קטנים כגדולים, במרקם החברתי המיוחד של החברה והמדינה בישראל".

אמצעים אומנותיים ישנם דפים בספר שצבועים בתכלת - מקדם את הערך של אהבת הארץ. כמו כן ישנם דפים ללא כיתוב רק עם איורים - דפים ללא מילים מהווים אמצעי אומנותי להעצמת הערך "אהבת המדינה והארץ" (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 28 מס' 13).

הערך: "אהבת הטבע / שמירה על הסביבה" (ערך מס' 12 על-פי תור גונן, 1995, 2000)
 הסיפור "איך לרפא כנף שבורה" (גרהם, 2013), הסיפור מספר על ציפור שהתנגשה בשמשת החלון ונפלה למטה פצועה: **"איש לא ראה את הציפור הנופלת"**, רק ביל הילד הקטן הבחין בציפור ובכנפה השבורה. **"ביל ראה ציפור עם כנף שבורה...והוא לקח אותה הביתה"**. ביל מטפל בציפור במסירות רבה שם אותו בקופסא וחובש את הכנף שלה: **"בעזרת מנוחה, זמן, ומעט תקווה - הציפור תוכל שוב לעוף, ביל פרש את כפות ידיו...ובמשק כנפיים התעופפה הציפור אל-על"**. העובדה שביל הצליח לעזור לציפור ולהחזיר לה את יכולת התעופה - והעובדה שהדבר נעשה בסיום הסיפור - מעצים את ערך אהבת החי והטבע.

אמצעים אומנותיים - מופיע דף בו רואים אנשים רבים הולכים ברחוב, כולם צבועים בצבע אפור. רק ביל צבוע בצבעים וישנו זרקור המופנה ומאיר אותו - אמצעי אומנותי זה, בא למקד את הקורא במעשהו הטוב של ביל (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 105, מס' 14-א).
אמצעי אומנותי נוסף: לקראת סיום יש דף ללא כיתוב בו נראתה ציפור עפה לשמיים כשמתחתיה פסל גדול מאוד המזכיר את פסל החרות, המסמל חרות - מעצים את ערך העזרה לציפור (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 29, מס' 14).

הערך: "למוד ידע / אינטלקט" (ערך מס' 13, על-פי תור גונן, 1995, 2000).

הערך מופיע במימד הוויזואלי בסיפור "בצד השני של העולם" (גליסון, 2014).
אמצעים אומנותיים - באיורים ברור מאוד השוני במקום המגורים של יולי שהוא כפר עם בתים חד קומתיים. לעומת אמי שעברה לעיר עם גורדי שחקים בהם השמיים לא נראים (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 29, מס' 16).

הערך: "רגישות תפיסתית / עידון" (ערך מס' 14, על-פי תור גונן, 1995, 2000).

ערך זה בא ליד ביטוי בסיפורים לגיל הרך בהם המסר הינו להביע את רגשותיהם - עידוד, אסתטיקה, חוויות מעודנות, לבטים, געגועים, וגילוי עידון ורגישות.¹⁷
 הספר "בצד השני של העולם" (גליסון, 2014), ניתן לילדים בסוף שנת הלימודים תשע"ד לקראת הפרידה מהגן ומהחברים.

אמי ולואי הם חברים טובים מאוד: "אבל יום אחד עברה משפחתה של אמי למקום רחוק רחוק... (הנקודות בספר) לצד השני של העולם", לואי הפסיק לבנות מגדלים ולחפור בורות ולהסתכל בעננים". ללואי יש זיכרונות נעימים מהמשחק עם אמי והוא מתגעגע אליה. וגם אמי מתגעגעת: **"במקום שאמי הייתה בו לא היה איפה לחפור בורות או לבנות מגדלים, ובעננים היו רק טיפות של גשם - היא חשבה על לואי כל היום וכל הלילה",** הסיפור מתאר במילים את רגשות הגעגועים של אמי ולואי, ובזה עוזר לילד להביע את רגשותיו: **"מעבר לים, בעיר שבה בנינים גבוהים נמתחו עד השמיים, קמה אמי ממיטתה... 'חלמתי חלום נהדר היא אמרה 'חלמתי על לואי והוא קרא לי'".**

כנהגדה למרחק הפיזי הרב בין אמי ללואי ובזכות הקשר המיוחד שיש ביניהם אמי שומעת את לואי בחלום - "זהו סיפור עדיין על חברות, על קשר עם אנשים רחוקים ועל געגוע".¹⁸
אמצעים אומנותיים - כשלואי קורא לאמי, ישנם שני דפים ללא כיתוב בהם נראים סוגים שונים של עננים, דף ללא כיתוב הוא אמצעי אומנותי – מטרתו במקרה זה - להמחיש לילד את המרחק הרב בין הילדים ולהעצים את ערך החברות למרות המרחק הגדול בניהם (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 30 מס' 16-א).

¹⁷ שם, עמ' 77.

¹⁸ מצוטט מהפניה להורים בסוף הספר.

הערך: "חשיבה ביקורתית / ביקורת חברתית". (ערך מס' 15 על-פי תור גונן, 1995,

2000)

הספור "הטרקטור בארגז החול" (שלו, 2011), הסיפור מספר על דוד אהרון שהיה לו טרקטור אדום, "הטרקטור עבד ועבד ואט אט התחיל להזדקן ולהתעייף וגם הדוד אהרון גם הוא התעייף". יום אחד בא לחצר עם עוד איש אחד ואמר לטרקטור: "תכיר בבקשה, זה הטרקטוריסט החדש, גם טרקטורים חדשים הגיעו לכפר עם מזוג אויר, הגה כוח, רגלים הידראוליות והילוכים אוטומטיים ולעומתם הטרקטור הישן היה עייף, הוא גמגם....נחנק...השתנק...השתתק עצר ולא זז. הטרקטוריסט החדש אמר שמאטה (סמרטוט באידיש)...נבילה...פיגר והם לקחו את הטרקטור הישן ושלחו אותו לגן הילדים". יש הרבה חזרות והעצמה של הטרקטורים החדשים ולעומת זאת חזרות רבות על המילים הקשות ומשפילות שאומר הטרקטוריסט החדש על הטרקטור הישן. יש כאן ביקורת חברתית על החברה שלא מספיק מעריכה את הזקן שעשה כל כך הרבה בחייו, כמו כן החברה לא מעריכה את הדברים שהיו בעבר לעומת הדברים החדשים שיש היום.

אמצעים אומנותיים: במשך כל הסיפור נראה כלב שיושב ליד דוד אהרון עוזר לו בתיקונים הכלב ישן על-יד הבית של דוד אהרון. בקטע שבו המזכיר רוצה לקחת את הטרקטור ומראה את הטרקטורים המשוכללים שהביא - הוא יושב עצוב מתחת הטרקטור ומנסה למנוע את לקיחת הטרקטור לגן הילדים. בזה הוא מלמד את הילד על נאמנות של בעלי חיים לאדם (ראו: נספח אמצעים אומנותיים, עמ' 30 מס' 17).

אמצעים המקדמים את הערך בספרית פיג'מה

בכל שבעה עשר הספרים שנותחו בהתבסס על המודל של תור גונן, (1995, 2000) ניתוח זה הראה כי בטקסט מהווים הנושא, העלילה דרכי עיצוב הטקסט "אינדיקטורים מובלעים למסרים ערכיים המועברים בטקסט, מבלי להיות מוצהרים בו מפורשות".¹⁹

¹⁹ תור גונן, ר', "בין השורות ובין הצורות", עולם קטן כרך 1, בית ברל, 2000, עמ' 62.

בניתוח הסיפורים נמצאו 3 מבנים סיפוריים:

סיום המדגיש את הערך

סיום המדגיש את הופעת הערך "התחום התמטי של הטקסט העלילה והאופן בה מסתיימת העלילה".²⁰ בכל שבעה עשר הספרים של ספריית פיג'מה שנבדקו, כלומר מאה אחוז של הסיפורים נמצא שסיום הסיפור מדגיש את הערך / ערכים המופיעים בו.

לדוגמא בסיפורים הישראלים

בסיפור "המדינה של ילדי הגן" (אלון, 2012), **"כולם הסכימו ודוד מאוד נרגש נכנס ואמר 'אני עולה חדש'".** הסיום מדגיש את הערך של אהבת המולדת וערך החברות. בסיפור "איתמר פוגש ארנב" (גרוסמן, 2013), **"אבל מאז איתמר אינו מפחד מארנבים, ובכל פעם שהוא הולך עם אבא ואימא לטייל ביער הקטן הוא פוגש את החבר שלו ארנב".** הסיום מדגיש את ערך של התגברות על דעות קדומות, קבלת השונה וחברות. בסיפור "חומפס" (אסיף שלומית, 2014), **"רק הפס החום נשאר בצווארו של חומפס ולא נמחק אף פעם".** הסיום מדגיש את הערך החשוב מכל - ייחודיות אינדיבידואלית וקבלה עצמית.

לדוגמא בספרים המתורגמים של ספריית פיג'מה

בסיפור "בצד השני של העולם" (גליסון, בלקווד, 2014), **"מעבר לים, בעיר שבה בנינים גבוהים נמתחו עד השמיים, קמה אמי ממיטתה... 'חלמתי חלום נהדר היא אמרה. 'חלמתי על לואי והוא קרא לי'".** הסיום בו שמעה אמי את לואי בחלום מעצים את ערך החברות שהייתה בין אמי ולואי שממשיכה למרות המרחק במקום המגורים. הסיפור "איך לרפא כנף שבורה" (גרהם, 2013), **"ביל פרש את כפות ידיו... ובמשק כנפיים התעופפה הציפור אל-על".** העובדה שביל הצליח לעזור לציפור ולהחזיר לה את יכולת התעופה, והעובדה שהדבר נעשה בסיום הסיפור - מעצים את הערך ההתמודדות האהבה לבעלי החיים ושמירה על הסביבה.

²⁰ שם, עמ' 58.

הסיפור "הדוב מרגיש לא טוב" (וילסון, ק', 2009), **"אל תדאגו' אמר הדוב והרגיע וניחם. אתם טיפלתם בי...עכשיו אני אדאג לכם"**. העובדה שהמשפט נאמר בסוף הסיפור ובדיבור ישיר מעצים את ערך החברות העזרה ההדדית, השלמות והטוב שנוצר כשכל אחד משתדל לעזור.

בסיפור "המעיל המופלא של יוסף" (טבק, 2001), **"וכתב על זה סיפור קצר...שמראה כי תמיד אפשר לעשות מישהו משום דבר"**. סיום המעצים את ערך ההסתפקות במה שיש.

חזרה ממקדת

בעשרה סיפורים מתוך שבע עשרה הסיפורים שנותחו, כלומר 58.8% מהם נמצאה חזרה שהדגישה וקידמה את הערך. "תבנית ממקדת משמשת לקורא מפתח למגמה שאותה רצה המחבר להעדיף על-פני האחרות".²¹

דוגמאות מהסיפורים הישראליים

בסיפור "סבתא של חנה - בננה בשלה דייסה" (אייל, 1999), תבנית שחוזרת חמש פעמים **"חנה-בננה ממהרת מאוד לבית של הסבתא בקצה הרחוב"**. חזרה זו מדגישה את הערך של אהבה במשפחה, היא מדגישה את הקשר החיובי בין סבתא לחנה-בננה.

בסיפור "הטרקטור בארגז החול" (שלו מאיר, 2011), **"תכיר, בבקשה, זה הטרקטוריסט החדש. וגם טרקטורים חדשים הגיעו לכפר עם מזוג אויר, הגה כוח, רגלים הידראוליות והילוכים אוטומטיים ולעומתם הטרקטור הישן היה עייף, הוא גמגם...נחנק...השתנק...השתתק עצר ולא זז, הטרקטוריסט החדש אמר שמאטה (סמרטוט באידיש)...נבילה...פיגר והם לקחו את הטרקטור הישן ושלחו אותו לגן הילדים"**. חזרה שמקדמת את הערך חשיבה ביקורתית / ביקורת חברתית. יש הרבה חזרות והעצמה של הטרקטורים החדשים ולעומת זאת חזרות רבות על המילים הקשות ומשפילות שאומר הטרקטוריסט החדש על הטרקטור הישן. יש כאן ביקורת חברתית על החברה שלא

²¹ שם, עמ' 62.

מספיק מעריכה את הזקן המבוגר שעשה כל כך הרבה בחייו, כמו כן החברה לא מעריכה את הדברים שהיו בעבר לעומת הדברים החדשים שיש היום.

בסיפור "עליזה הברוזה והחברים" (שנהב, 2014), ישנה שאלה שחוזרת על עצמה "ומה אתם חושבים, שעליזה הברוזה לא יכולה לרדוף אחרי העכבר ולתפוס אותו? היא יכולה אבל מתעצלת, עליזה הברוזה מתעצלת". שש פעמים חוזר המשפט ומדגיש את ערך החריצות.

דוגמאות מהספרים המתורגמים

הסיפור "איך לרפא כנף שבורה" (בוב גרהם, 2013), "איש לא ראה את הציפור נופלת, איש לא הבחין בה -רק ביל, ביל ראה ציפור עם כנף שבורה".

ישנה חזרה להדגשת מעשיו של ביל שעוזר לציפור - לעומת האחרים שאינם עוזרים. בסיפור "הדוב מרגיש לא טוב" (וילסון, 2009). המשפט: "הדוב מרגיש לא טוב", חוזר ארבע פעמים, החזרה באה להדגיש את ערך ההתמודדות.

בסיפור "המעיל המופלא של יוסף" (טבק, 1999), השאלה "מה אפשר לעשות?" חוזרת בסיפור שש פעמים, זוהי חזרה ממקדת הבאה להדגיש את האפשרות והיכולת מכל דבר לראות את הטוב ולשמח עם מה שיש - הערך הסתפקות במועט.

בסיפור "עליזה הברוזה" (שנהב, 2014), ישנה שאלה שחוזרת על עצמה שש פעמים "ומה אתם חושבים, שעליזה הברוזה לא יכולה לרדוף אחרי העכבר ולתפוס אותו? היא יכולה אבל מתעצלת, עליזה הברוזה מתעצלת". ומדגיש את ערך החריצות.

דיבור ישיר

בארבע עשרה סיפורים מתוך שבע עשרה הסיפורים שנותרו, כלומר 82% מהם נמצאה דיבור ישיר.

תור גונן: "דרכי הדיבר והטון הם אמצעים צורניים העשויים להצביע על מטרות ערכיות, ועצם הבחירה באחת מדרכי הדיבר תנתב את אופיו הריגושי (הסוער או המתון)...הדיבר הישיר, לעומת זאת, שואף לחד משמעיות ויעיד על עוצמת הניסיון לחנך וערכים באופן גלוי".²²

דוגמאות מהסיפורים הישראלים

בסיפור "אות בבאר" (סמיט, 2012), בדיבור ישיר של הגיבור "לאנשים אמר: אתם רואים? קחו דוגמא ממני, לעולם לא מאוחר ללמוד!" מעצים את ערך חשיבות הלימוד.

בסיפור "המעיל של סבתא" (רות, תשע"ג), בסיום רות מספרת בדיבור ישיר על הדרך בה נרפאה מהמחלה: "המעיל של סבתא חמם אותי ולא היה לי קר, הצווארון כסה את האוזניים, בשרוולים הסתתרו הידיים, ובכיס מצאתי הפתעה: דובשנית וסוכרייה". דיבור ישיר המעצים את ערך האהבה במשפחה.

בסיפור "הברווזה עליזה" (שנהב, 2014), "טרר -טרר 'דני הקיפוד, אתה יכול לבוא אלי בשעה חמש? כן'. 'טוב'". דיבור ישיר של הדמות הראשית בסיפור המדגיש את ערך החריצות והחברות.

הסיפור (חומפס, שנהב), "אני מת מקנאה, גם אני רוצה כנפיים" והחיה עונה לו "דב מסכן באמת מסכן! למה לו כנפיים, לדב הזה? והרי לעולם לא יוכל לעוף". הדיבור הישיר של חומפס והחיות שהוא פוגש מעצים את הערך קבלה עצמית.

סיכום ממצאים בספרית פיג'מה

דרוג הערכים – בסיפורים שנותחו השייכים ל"ספריית פיג'מה" מופיע מבחר של ערכים. כל הערכים בקטגוריית הערכים של תור גונן מופיעים בשבעה עשר הספרים של "ספריית פיג'מה".

אופי המסר - המסר מועבר בצורה עקיפה. הוא נעזר בדרכי עיצוב הטקסט המקדמים את הערך בסיפור ומועצם על ידי חזרה ממקדת, דיבור ישיר וסיום המדגיש את הערך.

בעשרה סיפורים מתוך שבעה עשר הסיפורים שנותחו (58.8%) נמצאה חזרה ממקדת, ובארבעה עשר סיפורים מתוך שבעה עשר הסיפורים שנותחו (82%) נמצא דיבור ישיר.

מרכיבים צורניים - תור גונן טוענת ש"מרכיביו הצורניים של הספר והאיור מתפקדים כסימנים צופני מסרים בעוררם תחושות גופניות מולדות והטמעות תרבותיות".²³ בספרים של "ספריית פיג'מה" הכריכה רכה ולא נוקשה, דבר המשדר לילד רוך, עממיות ועידון. כמו כן, בכל הספרים מופיעים אמצעים אמנותיים רבים המעצימים את הערך (ראו: נספחים אמצעים אמנותיים עמ' 106-101).

מקורות ראשוניים ספרים ישראלים מקוריים

1. איל, א', **סבתא של חנה-בננה בישלה דייסה**, ירושלים: איילות, 1999, פיג'מה.
2. אלון, א', **המדינה של ילדי הגן**, קריית גת: קוראים, 2012, פיג'מה.
3. גרוסמן, ד', **איתמר פוגש ארנב**, תל אביב: עם עובד, 2013, פיג'מה.
4. כהן-אסיף, ש', **חומפס**, בני ברק: ספריית הפועלים, 2014, פיג'מה.
5. סמיט, ש', **אות בבאר**, אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן, 2012, פיג'מה.
6. רות, מ', **המעיל של סבתא**, מושב בן שמן: מודן, תשע"ג, פיג'מה.
7. שלו, מ', **הטרקטור בארגז החול**, חולון: עם עובד, 2011, פיג'מה.
8. שנהב, ח', **עליזה הברווזה והחברים**, תל-אביב: עם עובד, 2014, פיג'מה.

מקורות ראשוניים ספרים מתורגמים

1. גליסון, ל' ובלקווד, פ', **בצד השני של העולם**, ירושלים: איי ריד מדיה, 2014, פיג'מה, תרגום: דבורה בושרי, פיג'מה.
2. גרהם, ב', **איך לרפא כנף שבורה**, אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן, 2013, תרגום: תמי הראל. פיג'מה.
3. דיויס, א', **המאפיה של סבא**, אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן, 2011, תרגום: אירית ארב, פיג'מה.
4. וילסון, ק', **הדוב מרגיש לא טוב**, אור יהודה: כנרת זמורה ביתן, 2009, תירגמה: רימונה די-נור, פיג'מה.

---

²³ שם, עמ' 54.

- 5.. טבק, ס', **המעיל המופלא של יוסף**, אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן, 2001, פיג'מה.
- 6.. סטיד, א', **תהיה בריא מוריס מגי**, אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן. 2011,
- תרגום: שהם סמיט ואמנון כץ, פיג'מה.
7. קלארק, א', **הקנגורו הכחול של מאיה**, תל אביב: עם עובד, התשע"ג, תירגמה: נירה הראל, פיג'מה.
8. קראוס, רוזנטל וליכטנהלד, ט', **ברוז! ארנב!** בני ברק: ספריית הפועלים, 2014,
- תרגום מאנגלית: נעמי בן גור, פיג'מה.
9. קראוס, ר', **זרע של גזר**, תל-אביב: קלאסיקלטת, התשע"ג, תירגום: יהודה אטלס, פיג'מה.

בבליוגרפיה

1. אנגלברג, ד', "הכי קטנים בגן", **הד הגן**, תשרי התשע"ה, עמ' 46-53
2. רות, מ', "השפעתם של משלי שועלים ומעשיות על בעלי חיים על ספרות ילדים בגיל הרך", בתוך מ' ברוך ומ' פרוכטמן, **מחקרים בספרות ילדים**, ירושלים: אוצר המורה, 1984, עמ' 61.
3. תור גונן, ר', "מסרים ערכיים בספרי ילדים מאוירים לגיל הרך בשנים 1948-1984" **מעגלי קריאה** 23-24, 1995, עמ' 53-93
4. תור גונן, ר', "בין השורות ובין הצורות", **עולם קטן** כרך 1, בית ברל, 2000, עמ' 41-70.
5. תור גונן, ר', "מסרים ערכיים בספרי ילדים מאוירים לגיל הרך", **הד הגן**, ספטמבר, 2011, עמ' 58-69.

נספח מס' 1

רשימת הקטגוריות על-פי תור גונן (1995, 2000)²⁴ ²⁵

- 1) קבלה עצמית / אינדיבידואליות
- 2) יצירתיות / הומור / משחק
- 3) חומריות / עושר
- 4) חריצות / אומץ / יוזמה
- 5) מסורת יהודית - חגים
- 6) מציאותיות / בגרות / התמודדות
- 7) אושר / רוחנית / שלמות
- 8) אהבה וכבוד במשפחה
- 9) סדר / שמירת חוק
- 10) כבוד הדדי / חברות
- 11) אהבת העם והארץ
- 12) אהבת הטבע / שמירה על הסביבה
- 13) למוד ידע / אינטלקט
- 14) רגישות תפיסתית / עידון
- 15) חשיבה ביקורתית / ביקורת חברתית

²⁴ תור גונן, ר', "בין השורות ובין הצורות", עולם קטן כרך 1, בית ברל, 2000, עמ' 65.

²⁵ תור גונן, ר', "מסרים ערכיים בספרי ילדים מאוירים לגיל הרך בשנים 1948-1984" מעגלי קריאה 23-24, 1995, עמ' 67.

נספח מס' 2

תיעוד שיחה עם גברת סילביה קמוביץ - הראבן מנהלת "ספריית פיג'מה" בישראל

סילביה החלה לספר לי על יוזם התכנית של "ספריית פיג'מה" מר הרולד גרינספון. גרינספון, יהודי שגדל בבית בלי מסורת ובלי ספרים, התעשר במשך שנים מעסקי נדל"ן ובגיל שבעים החליט שהוא צריך לעזור לעמו.

תופעת ההתבוללות נגעה לליבו והוא נדהם לגלות שמשפחות מתבוללות אינן מגיעות כלל לבית הכנסת. תופעה זו וצערו האישי על כך שחלק מנכדיו אינם יהודים עוררו בו את הרצון לשלוח את האידישקייט לבתי היהודים בצפון אמריקה, יבשת שבה ההתבוללות שכיחה. גרינספון אינו רפורמי, אורתודוקסי או דתי אבל העם היהודי - על כל גווניו - חשוב לו, לכן הוא מממן בארצות הברית כל מיני פעילויות של יהודים: חב"ד, רפורמים וקונסרבטיבים - כולם כאחד.

כך החלה התכנית של "ספריית פיג'מה" בארצות הברית - ספרי ילדים שיש בהם תוכן יהודי בולט נשלחו באמצעות הדואר לבתי יהודים. למשל, בחודש כסליו שהוא מקביל בזמן לחודש דצמבר, ילדים יהודים באמריקה מרגישים שהחיים האמיתיים הם אצל הנוצרים שחוגגים את חג המולד. כנגד זאת, גרינספון החליט להכניס את חנוכה לבית היהודי.

לאחר כמה שנים גרינספון ראה לנכון להרחיב את התכנית לישראל. וועדת היגוי בדקה את העניין והסיקה כי בארץ נוח וטוב יותר לשלוח את הספרים לבתים בידי ילדי הגנים. התכנית נוסתה בכמה גנים והתגובה של ההורים והגננות הייתה חיובית, לכן הוחלט להפעיל את התכנית בעוד גנים רבים.

סילביה הדגישה כי עיקרון חשוב בתכנית של "ספריית פיג'מה" היא השאיפה ליצור מכנה משותף רחב ככל האפשר בנוגע לערכים ומורשת יהודית.

הספרים מיועדים לדתיים ולחילונים כאחד, לכן הם נשלחים לגני ילדים ממלכתיים, ממלכתיים-דתיים וגם לחינוך המיוחד. בחינוך החרדי לא מעוניינים בספרים. גם גני חב"ד

אינם מעוניינים בספרים משום שהם סוברים שיש להראות לילדים קטנים רק חיות טהורות כמו פרה ותרנגול ולא בעלי חיים כמו דוב המופיעים ב"ספריית פיג'מה".

סילביה אמרה שהתכנית מוצעת לכול, אך יש גנים המשיבים: "לא מתאים לאוכלוסיה שלנו" ואפילו בחינוך הממ"ד יש קושי עם סיפורי חז"ל לילדים.

סילביה הסבירה כי הספרים ניתנים לכל מיני משפחות ולכן היא זהירה מאוד בבחירת התכנים. "אני לא רוצה לפגוע ברגשות או בסמכות ההורית" אמרה, "לכן לא אכלול בתכנית ספר כמו 'אבא עושה בושות' שעלול להתפרש על ידי חלק מההורים כפגיעה בסמכות ההורית".

סילביה אמרה כי המוטו של התכנית הוא לנסות להביא את ר' עקיבא לחילוניים ואת דויד גרוסמן לדתיים.

שאלתי אותה: "האם חייבים גם וגם?"

סילביה השיבה: "לא, אבל לפעמים אפשר. לדוגמה, אנחנו מביאים ספרים שמחנכים לערכים של הכנסת אורחים. הדתיים קוראים לזה מצווה והחילוניים קוראים לזה מעשה טוב". סילביה ציינה את הספר "**תבלין של שבת**" כדוגמה לספר טוב, היות שמדובר בסיפור על שבת שאינו מטיף לשמירת שבת אלא עוסק בייחודיות של השבת בכל משפחה יהודית באשר היא. הדתיים מכנים זאת קדושת השבת ואילו החילוניים מתייחסים למיוחדות של השבת. **כך עוסקים במושג השבת בלא הטפת מוסר או כפייה.** לדבריה של סילביה, יתרון נוסף לספר הזה בהיותו מחבר בדרך נעימה את הילד לתקופת המשנה ולמסורת היהודית.

שאלתי: האם יש אפשרות שספר ילדים חרדי יחולק בתכנית של "ספריית פיג'מה"?

סילביה השיבה כי אינה יכולה להשתמש בספרים של חרדים, משום שמשפחה חילונית לא תכניס לביתה ספר שבו לכל הדמויות מראה חרדי. כמו כן התכנים של הספרים החרדיים אינם מתאימים לכלל הציבור שמשותף בתכנית של "ספריית פיג'מה". שאלתי את סילביה האם יש בקרב הממונים על בחירת הספרים ל"ספריית פיג'מה" העדפה לספרים ישראליים. התשובה של סילביה: יש העדפה בוועדה ליצירה מקומית עם נוף משלנו עם איורים משלנו כי

זה מחזק את הגאווה בדת ובמורשת, אבל לא נפסול ספר מתורגם טוב מאמריקה בגלל שהוא מתורגם.

למעשה, הבחירה אילו ספרים יוצעו בתכנית של "ספריית פיג'מה" נתונה בידי וועדה משותפת לקרן גרינספון ומשרד החינוך. אחת לחודש מתכנסים חברי הוועדה ומחליטים אילו ספרים יחולקו. משנה לשנה הבחירה קשה יותר כי מעוניינים בספרים שטרם הוצעו ולהימנע מחזרה על ספרים שהיו בעבר חלק מהתכנית.

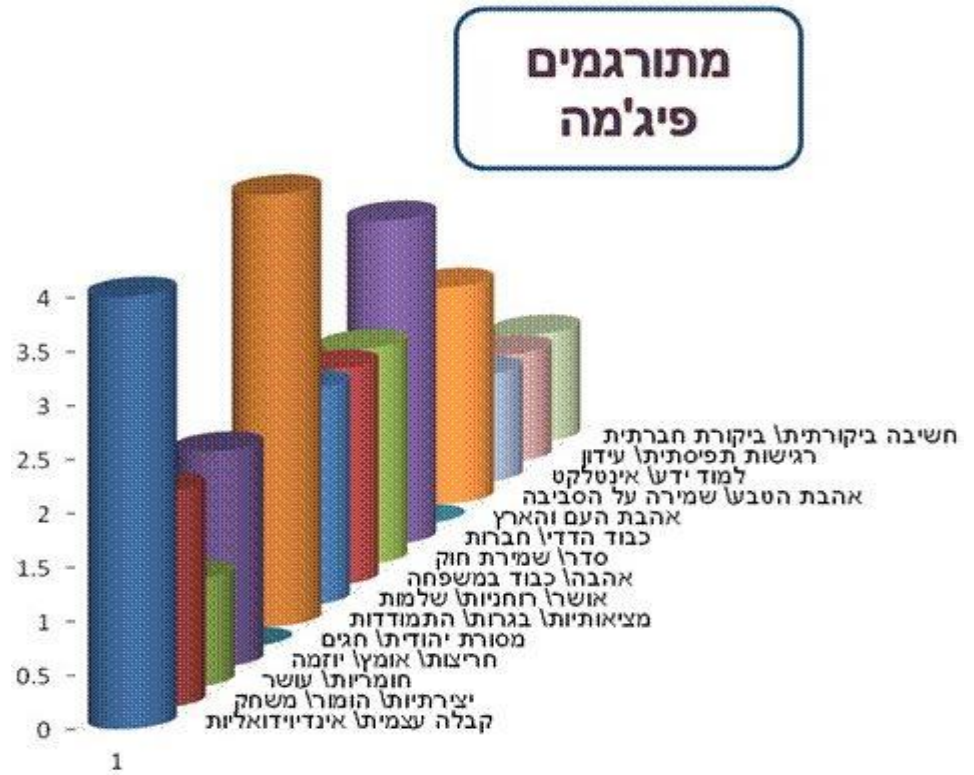
לאחר שהוועדה מכינה רשימת ספרים, הרשימה מועברת לאישור של מנהלת האגף לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך (כיום משמשת בתפקיד זה הגברת סימה חדד יפית) ולאחר אישורה הספרים נמסרים להוצאות לאור. מכל ספר מדפיסים כמאה אלף עותקים. מלבד עבודתה של הוועדה, מעלים באתר של "ספריית פיג'מה" רעיונות לפעילות שתתקיים בעקבות הקריאה בספר, כגון ללמוד שיר או להכין קולז' של תמונות. סילביה ציינה כי היא כותבת את העמוד האחרון של ספרי פיג'מה בו יש פנייה להורים, עצות והבלטת הערך של הספר.

לסיכום - מטרותיה של "ספריית פיג'מה"

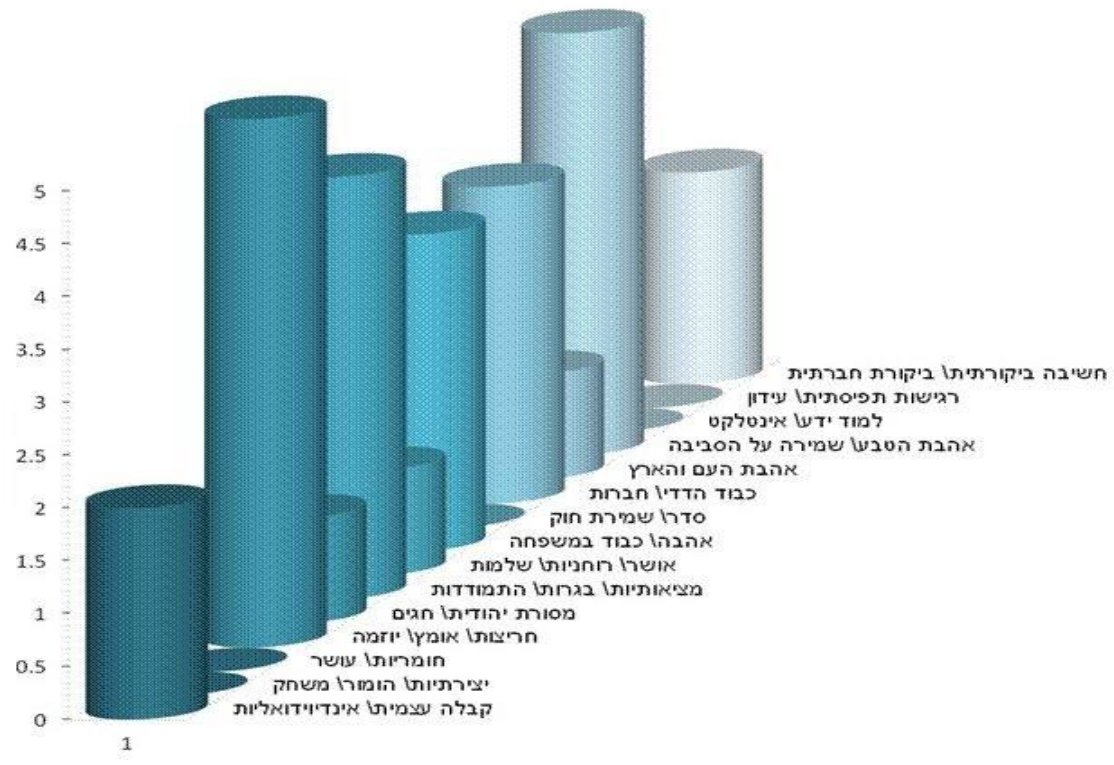
1. לעודד אהבת ספרים בקרב הציבור הישראלי, המגזר הערבי מקבל גם ספרים מתורגמים לערבית.
2. לטפח תרבות של שיח בין דורי - בין מבוגרים לבין ילדים - בנושאים של מורשת ומסורת יהודיים.

תוצאות אימפריות: מבוא לפרק ממצאים

תרשים מס' 2: דיאגרמה המתארת את התפלגות הערכים בספרית פיג'מה

ישראלים פיג'מה

ספרית פיג'מה:
מתורגמים וישראלים
מקוריים.

